

Demokrasinin Gündelik Kavramsallaştırması: Keşifsel Bir İnceleme*

The Naturalistic Conceptualizations of Democracy: An Exploratory Investigation

Canan Çelikadam¹ , Sevim Cesur²

*Bu makale İstanbul Üniversitesi Psikoloji Doktora Programı kapsamında yürütülen hali hazırda devam etmekte olan doktora tezinin bir kısmından üretilmiştir.

¹Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Doktora Programı, İstanbul, Türkiye

²Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: C.Ç. 0000-0002-1844-7033;
S.C. 0000-0002-4038-0592

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Canan Çelikadam,
İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Doktora Programı,
İstanbul, Türkiye
E-mail: canan.celikadam@istanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 28.02.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:
29.03.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:
03.04.2023

Kabul/Accepted: 11.04.2023

Atıf/Citation: Çelikadam, C., & Cesur, S. (2023). Demokrasinin gündelik kavramsallaştırması: keşifsel bir inceleme. *4. Boyut Journal of Media and Cultural Studies - 4. Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 22, 1-19.
<https://doi.org/10.26650/4boyut.2023.1257609>

ÖZ

Gündelik kavramsallaştırmalar sıradan insanların bazı konularda uzmanların akademik yaklaşımlarından farklı olarak kendilerine özgü anlayışlarını içermekte olup; karmaşık yapıdaki kavramlarla ilgili daha iyi bir anlayış için incelenmesi önem taşımaktadır. Bu çalışmada Türkiye’de yaşayan ve farklı demografik özelliklere sahip bireylerden oluşan katılımcı grubunun demokrasiyi nasıl kavramsallaştırdığını ve bu kavramsallaştırmalardaki benzerlik ve farklılıkları nitel bir yöntemle keşifsel olarak incelemek amaçlanmıştır. Bu amaçla yaşları 18-48 arasında değişen ($Ort.= 30.27$, $SS= 6.59$), 10’u kadın ve 20’si erkek olmak üzere toplam 30 kişiyle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yürütülmüştür. Katılımcılara “Demokrasi deyince aklınıza ne geliyor?, Size göre demokrasi ne demektir?” şeklindeki açık uçlu sorular yöneltilmiş ve cevaplar tematik analiz açık kodlama yöntemiyle analiz edilmiştir. Analizler sonucunda elde edilen veriler şu temalar altında toplanmıştır: ‘Liberal değerlerle tanımlanan demokrasi’, ‘yönetim süreçleriyle tanımlanan demokrasi’, ‘kurumsal yapılarla tanımlanan demokrasi’, ‘sosyal-ekonomik faydaları açısından tanımlanan demokrasi’, ‘batıya özgü bir sistem olarak tanımlanan demokrasi’, ‘eleştirilen bir sistem olarak demokrasi’. Elde edilen bu temalara göre demokrasi farklı ve çeşitli boyutlar üzerinden tanımlanmaktadır. Kurumlar ve prosedürler ile özgürlük ve haklar gibi Batıya özgü liberal tanımların yanı sıra sosyal ve ekonomik faydalar gibi demokrasinin sonuçları üzerinden yapılan tanımlar da ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda, alan yazındaki çoğu çalışmadan farklı olarak, olumlu-olumsuz ve nötr değerlendirmeleri içeren demokrasi eleştirileriyle yapılan tanımlar da elde edilmiştir. Bu çalışmanın sınırlılıklarından biri verilerin az sayıda soruyla elde edilmiş olmasıdır. Bundan sonraki çalışmalarda demokrasinin farklı boyutlarını içeren daha fazla soruyla görüşmeler yürütülmesi demokrasi kavramsallaştırmasına dair daha kapsamlı bir anlayış için faydalı olacaktır. **Anahtar Kelimeler:** Demokrasi, demokrasinin gündelik kavramsallaştırması, demokrasinin anlamları, özgürlük, tematik analiz

ABSTRACT

Naturalistic conceptualizations involve lay people’s own understanding about a subject and differ from experts’ academic approaches. Examining these conceptualizations is important for being able to better understand complex concepts. This study uses a qualitative method with the aim of exploratively examining how a participant group consisting of individuals with different demographic characteristics living in Türkiye conceptualize democracy, as well as the similarities and differences in their conceptualizations. The study conducted semi-structured in-depth interviews for this purpose with a total of 30 people between 18-48 years of age ($M = 30.27$, $SD = 6.59$; 10 females, 20 males). The interviews asked the participants what comes to mind when they say democracy and what democracy means to them as open-ended

questions and analyzed the answers using thematic analyses alongside the open coding method. As a result of the analyses, the data were gathered under the following themes: democracy defined by liberal values, democracy defined by government processes, democracy defined by institutional structures, democracy defined in terms of social-economic benefits, democracy defined as a Western system, and democracy as a criticized system. According to these themes, the participants defined democracy through different various dimensions, with a Western liberal meaning emerging involving institutions, procedures, freedoms, and rights, as well as definitions based on the consequences of democracy, such as social and economic benefits. Unlike most studies in the literature, definitions were at the same time observed to have been made that criticized democracy and included positive, negative, and neutral evaluations. One of the limitations of this study is that the data were obtained from a small number of questions. Having future studies conduct interviews with more questions that involve different dimensions of democracy will be beneficial for a more comprehensive understanding of naturalistic conceptualizations of democracy.

Keywords: democracy, naturalistic conceptions of democracy, meanings of democracy, freedom, thematic analysis

Extended Abstract

Despite democracy's long history, no consensus yet exists in the literature on its meaning (Andersen et al., 2018). The most widely used scientific definitions of democracy focus on the processes and institutions of democratic government (e.g., Dahl, 1971). Meanwhile, other researchers have emphasized in their definitions the relations between the state and citizens (Tilly, 2011), alongside the equal and full participation of citizens in governmental processes rather than its procedural structures (Moghaddam, 2016).

While scientific approaches to democracy occur in this way, studies investigating what democracy means for lay people have become quite common in recent years. Various definitions of democracy have emerged in studies conducted with people living in various parts of the world, with liberal definitions involving rights and freedoms having come to the fore in most of these studies (Baviskar & Malone, 2004; Bratton & Mattes, 2001a, 2001b; Dalton et al., 2007; Kemahlioğlu & Keyman, 2011; Ottomoeller, 1998; Schedler & Sarsfield, 2007), while other definitions have involved institutional structures, governmental processes, and socio-economic characteristics beyond these liberal definitions (Canache, 2012; Dalton et al., 2007; Ottomoeller, 1998; Regt, 2013).

Many researchers consider citizens' knowledge about democracy and pro-democratic attitudes to be important and necessary for democratic consolidation in any country (e.g., Cho, 2012; Inglehart, 2000). Therefore, examining naturalistic conceptualizations of democracy is important in this respect. Therefore, this study aims to exploratively examine using a qualitative method how a participant group consisting of individuals with different demographic characteristics living in Türkiye conceptualize democracy, as well as the similarities and differences in their conceptualizations. For this purpose, the study has conducted semi-structured in-depth interviews with participants living in Istanbul, the most crowded heterogeneous location in the country that receives massive numbers of immigrants from different geographical regions. The participants consist of a total of 30 people between the ages of 18-48 ($M = 30.27$, $SD = 6.59$; 20 males, 10 females). The participants were reached by purposive sampling method. The study asked the participants what comes to their

mind when they say democracy and what democracy means to them as open-ended questions. The study at the same time asked the participants to fill out a demographic form involving questions about gender, age, education level, and ethnicity. The study then analyzed the obtained data using the thematic analyses method in the program MAXQDA. The study first obtained codes using the open coding method and then arrived at the themes by combining these common codes.

According to the general findings, the participants were seen to have defined democracy in a variety of different ways, with the following themes having emerged: democracy defined by liberal values, democracy defined by government processes, democracy defined by institutional structures, democracy defined in terms of social-economic benefits, democracy defined as a Western system, and democracy as a criticized system. Accordingly, while the participants' definitions of democracy resembled Western liberal meanings, they also included dimensions related to the results of democracy, such as social and economic benefits. This finding also overlaps with the general findings from studies in the literature that have examined how lay people conceptualize democracy (Baviskar & Mallone, 2004; Bratton & Mattes, 2001a, 2001b; Canache, 2012; Tessler et al., 2012). Three dimensions have been seen to constitute the primary choice of the meaning of democracy for participants in different countries, namely institutions and procedures, freedom and rights, and economic and social benefits (Dalton et al., 2007).

Another different theme this study obtained is the theme of democracy as a criticized system, which involves positive, negative, and neutral evaluations of democracy. Under this theme, the participants evaluated democracy as a system with some disadvantages, as a system that can only be good under certain conditions, or as the system with the most ideal form compared to other systems. Previous studies have revealed the political, social, and economic environment of individuals (Bratton & Mattes, 2001a; Tessler et al., 2012) and their personal experiences (Akboğa & Şahin, 2018) to have a decisive influence on their definitions of democracy. From this point of view, these definitions may be understandable for participants who have experienced problematic democratic systems or other systems different from democracy.

This study is thought to contribute to the literature in terms of its exploratory analyses of the meanings of democracy for individuals living in Türkiye, in addition to the emergent similarities and differences between these meanings. Another contribution is the study's use of a qualitative method, which allowed participants to make individual assessments in their own words. Conducting focus group interviews as well as individual interviews allowed the participants to be able to create meanings for democracy together, and this is how the study attempted to examine the concept in depth. One of the limitations of this study is that the data were obtained using a limited number of questions. Conducting interviews with broader questions about democracy will be useful for future studies.

Politik bir kavram olarak demokrasinin, uzun tarihine rağmen, esas temelinin ne olduğuyla ilgili bugün bile hala çok az uzlaşma vardır (Andersen, Schulze ve Seppel, 2018; Dahl, 2001) ve son dönem alan yazını demokrasinin tartışmalı bir kavram olduğunu kabul etmektedir (Akboğa ve Şahin, 2018; Canache, Mondak ve Seligson, 2001; Gagnon, 2018; Kaufmann ve Stadelmaier, 2020). Neredeyse 2500 yıldır tartışılıyor olmasına rağmen herkesin üzerinde uzlaşabileceği düzenli fikirlerin oluşmamasının sebeplerinden biri belki de onun bu uzun geçmişi olabilir. Zira farklı zamanlarda ve farklı coğrafyalarda demokrasi insanlar için farklı şeyler ifade edegelmiştir. (Dahl, 2001, s.9).

Bilimsel olarak en yaygın kullanılan demokrasi tanımları, demokratik yönetimin kurumlarına ve prosedürlerine odaklanmaktadır (Dahl, 1971; Huntington, 1991; Linz ve Stepan, 1978; Schumpeter, 1943). Örneğin çok sayıda atıf alan Dahl'ın (1971) tanımında demokrasi, temsili hükümetin kurumları ve süreçleriyle büyük ölçüde eşit tutulmaktadır. Tilly (2011) gibi araştırmacılar ise demokrasiyi tanımlayabilecek olan temel karakteristiklerin belirli bir tür yapıda veya özgür ve adil seçimlerin yerine getirilmesinde aranmaması gerektiğini söyleyerek dikkatimizi bu tür prosedürel yapılardan, devlet ve vatandaş arasındaki ilişkiye çeker. Ona göre bir rejimin demokratik olabilmesi için devlet ve vatandaş arasındaki ilişkilerin geniş, eşit, korunan ve karşılıklı bağlayıcılığı içermesi gerekmektedir. Moghaddam'da (2016) benzer şekilde demokrasi işleyişinde vatandaşa aktif bir rol vererek gerçek demokrasi olarak nitelendirdiği şeyi siyasi, ekonomik ve kültürel konularda karar almanın geniş yönlerine tam, bilgili, eşit katılım olarak tanımlamaktadır. Karl (1990) prosedürel bileşenlerin yanında askeri sistem üzerinde sivil kontrol gibi başka boyutlar da ekleyerek kavramı nesnel ve dar sınırlardan kurtarıp anlamını genişletmiştir. Neticede tarihten günümüze demokrasinin anlamı kim yönetir, yönetim nasıl organize olmalıdır ve insanlar yönetimlerini en iyi nasıl kontrol edebilir gibi önemli sorulara cevap arayan felsefi ve teorik argümanlara karşılık olarak gelişmiş ve bu entelektüel ve politik ilerleme demokrasinin özgürlük, eşitlik, katılım, mücadele, temsil ve vatandaşların haklarının korunması fikirlerini içeren çeşitli anlayışlarla ilişkilmesi ile sonuçlanmıştır (Canache, 2012, s.1134). Dolayısıyla demokrasinin çoklu politik partiler ve insanların iradesine temelli politik gücün transferine yönelik kurumsal düzenlemeler gibi önemli nesnel boyutları bulunurken, aynı zaman da eşitliği, hoşgörüyü, insan haklarını ve sosyal özgürlükleri destekleyen tutumlar gibi önemli öznel boyutları da vardır (Montiel ve Wessells, 2001). Görüldüğü üzere alan yazındaki farklı demokrasi tanımları belirli varsayımlara ve kavramsallaştırmalara sahiptir. Fakat sıradan insanın demokrasi kavramsallaştırması bilimsel açıklamalarla ne kadar uyuşmaktadır? Demokrasi sıradan insan için ne ifade etmektedir?

Demokrasiye ilişkin alan yazına baktığımızda çalışmaların çoğu demokrasi desteği, demokrasi memnuniyeti ve demokrasinin alternatiflerine yönelik tutumlar gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak bu konulardan önce vatandaşların demokrasiyle ilgili ne düşündüklerini, demokrasiyi nasıl tanımladıklarını ve demokrasinin kavramsallaştırılmasındaki benzerliğin ve çeşitliliğin nedenlerini içeren çok daha önemli soruları sormak gereklidir. Çünkü hali hazırda kullanılan ölçümler cevaplayanların demokrasiyi çok farklı kıstaslara

göre değerlendirmesine yol açmakta ve dolayısıyla mesele muğlak kalmaktadır (Baviskar ve Malone, 2004; Canache, 2012; Kaufmann ve Stadelmaier, 2020; Norris, 1999). Örneğin farklı sosyal, ekonomik ve kültürel tabakalardan kişiler demokrasi memnuniyetini ekonomik performans, sivil halkların korunması ve kanun ve düzenin sürdürülmesi gibi konular üzerinden değerlendirebilirken; bazıları da hak ve özgürlükler üzerinden değerlendirebilir (Baviskar ve Malone, 2004). Son zamanlarda yapılan çalışmalar da bireylerin demokrasiyi çeşitli yollarla tanımladığını, tanımlamalar arasında benzerlikler olduğu kadar farklılıklar da olduğunu göstermiştir (Baviskar ve Malone, 2004; Bratton ve Mattes, 2001a, 2001b; Canache, 2012; Canache ve ark., 2001; Dalton, Sin ve Jou, 2007). Demokratik süreçteki ilerleme ve demokrasinin yerleşmesinde bir ülkenin vatandaşları arasındaki demokratik tutumların ve değerlerin varlığı, demokratik kurumlar ve prosedürlerden daha az önemli değildir (Tessler ve Altınoğlu, 2004). Dolayısıyla sıradan insanın demokrasiye ilişkin görüşlerini ve bu görüşlerdeki bireyler arası farklılıkları anlamak amacıyla farklı özelliklere sahip bireylerle çalışmalar yürütmek oldukça önemli olmaktadır. Bu sebeple bu çalışmanın amacı Türkiye’de yaşayan ve farklı özelliklere sahip bireylerin demokrasiyi nasıl kavramsallaştırdığını ve bu kavramsallaştırmalardaki benzerlik ve farklılıkları nitel bir yöntemle keşifsel olarak incelemektir.

Demokrasinin Gündelik Kavramsallaştırması

Gündelik kavramsallaştırmalar zeka, kişilik, ahlak gibi konularda sıradan insanların, uzmanların akademik veya kuram yönelimli yaklaşımlardan farklı olarak kendilerine özgü anlayışlarını içermektedir (Kim, 2010). Uzmanların kavramsallaştırması sistematik ve rasyonel deneyimlerden oluşurken, sıradan insanın kavramsallaştırmasının yapılandırılmamış ve sistematik olmayan deneyimlerden oluştuğu anlaşılmaktadır (Sternberg, Conway, Ketron, ve Bernstein, 1981). Dolayısıyla bazı karmaşık yapılarla ilgili daha iyi bir anlayış sağlamak için gündelik kavramsallaştırmaların incelenmesi önem taşımaktadır.

Demokrasinin sıradan insanlar için nasıl kavramsallaştırıldığını yani demokrasi deyince insanların akıllarına ne geldiğini araştıran giderek artan sayıdaki araştırma zengin bir alan yazın oluşturmaya başlamıştır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan kişilerle yapılan bu çalışmalarda demokrasiye yönelik çeşitli tanımlar ortaya çıkmış ve genellikle çoğu ülkede, vatandaşların demokrasi tanımlarında hak ve özgürlüklerin ön plana çıktığı görülmüştür (örn., Baviskar ve Malone, 2004; Bratton ve Mattes, 2001a, 2001b; Dalton ve ark., 2007; Kemahlıoğlu ve Keyman, 2011; Ottomoeller, 1998; Schedler ve Sarsfield, 2007). Örneğin Kemahlıoğlu ve Keyman’ın (2011) Türkiye’de yürüttükleri çalışmada ‘Sizce demokrasi ne anlama gelmektedir?’ şeklindeki açık uçlu soruya verilen cevaplarda katılımcıların yüzde 33’ü demokrasiyi özgürlük ya da özgür düşünce olarak tanımlarken, bir diğer yüzde 9,6’lık grup ise insanların hür/özgürce yaşama şekli olarak tanımlamıştır. Yani bu çalışmaya göre Türkiye’deki bireylerin yaklaşık yüzde 40’nın demokrasiyi hak ve özgürlükler açısından kavramsallaştırdığı görülmektedir. Alacapınar’ın (2020) Türkiye’deki bir üniversitenin öğrencileriyle yürüttüğü yakın zamanlı bir çalışmada öğrencilere demokrasi deyince

akıllarına ne geldiği sorulmuş ve genellikle eşitlik, adalet, özgürlük, güven ve insan hakları gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. 1998-2001 yıllarında arasında 13 Batı ve merkez Avrupa ülkesinin verilerinden oluşan karşılaştırmalı bir çalışmada vatandaşların ortalama %49'unun ilk verdiği cevabın özgürlük ve temel haklar olduğu ortaya konmuştur (Fuchs ve Roller, 2006, s.78). Arjantin, Brezilya, Şili ve Guatemala ülkelerinden katılımcılarla yürütülen bir çalışmada ise her bir ülkedeki katılımcıların çok büyük bir yüzdesinin demokrasiyi sivil özgürlükler ve politik haklar üzerinden kavramsallaştırdığı görülmüştür (Baviskar ve Malone, 2004). Moodie (2005) komünizm sonrası dönemde Slovak ve İskoç örneklerle yürüttüğü doktora çalışmasında demokrasinin bazı anlamlarının nispeten istikrarlı olduğunu ve bu iki ülke vatandaşları arasında ortak şekilde paylaşıldığını göstermiştir. Her iki örnekte de demokrasi öncelikle özgürlük ve haklar ile adalet ve eşitlik gibi değerlerle ilişkili olarak kavramsallaştırılmıştır.

Kişiler, demokrasinin anlamını ve demokrasinin kurumsal prosedürlerini bilmeseler bile ya da yeni gelişen bir demokrasinin vatandaşı olsalar bile demokrasiyi, onun sonuçları olarak değerlendirilen hak ve özgürlükler açısından düşünebilmektedirler. Kişiler özgürlük, hürriyet ve hayatları üzerinde kontrol istedikleri ve demokrasiyi bu amaçları gerçekleştirecek bir araç olarak gördükleri için bu oldukça anlaşılır bir şey olmaktadır (Dalton ve ark., 2007). Öte yandan liberal tanımların yanı sıra öne çıkan başka tanımların da olduğu ve demokrasinin oldukça kapsamlı terimlerle açıklandığı görülmektedir (örn., Baviskar ve Mallone, 2004; Bratton ve Mattes, 2001a; 2001b; Tessler, Jamal ve Robbins, 2012). İnsanlar demokrasiyi yalnızca hak ve özgürlükler gibi liberal demokratik terimlerle değil aynı zamanda kurumsal yapılar ve yönetim süreçleri gibi politik terimlerle ve sosyo-ekonomik özellikleri içeren çok çeşitli boyutlar üzerinden tanımlamaktadır. Yani bireyler demokrasiyi politik partiler, oy kullanma ve sivil ve politik haklar açısından tanımlayabilirken; eşit ölçüde daha az fakirliğin ve suçun olduğu bir hayat, daha fazla eşitlik ve sağlık ve eğitime erişim gibi konular üzerinden de düşünebilmektedir. Özellikle düşük gelir seviyesine sahip ülkelerde sosyal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanması üzerinden yapılan tanımlara sıklıkla rastlanmaktadır. Şahin'in (2016), doktora tezi kapsamında 60 ülkeyi kapsayan Dünya Değerler Anketi'nin verilerini kullanarak yürüttüğü çalışmasında daha zengin ülkelerdeki insanların demokrasinin prosedürel özelliklerini göz önünde bulundurma eğilimindeyken, daha yoksul ülkelerdeki insanların ekonomik özellikleri temel bir nitelik olarak görme eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur. 1995'te Güney Afrikalı katılımcılarla yürütülen çalışmada katılımcıların yaklaşık %91'i demokrasiyi barınmaya, işe ve gelire eşit erişim olarak tanımlamıştır (Bratton ve Mattes, 2001a). Amerikas Barometer anketleri kullanılarak Latin Amerikalı katılımcılardan alınan verilerle yürütülen başka bir çalışmada liberal demokrasi anlayışıyla ilişkili tanımların yanı sıra, hukukun üstünlüğü ve ekonomik-sosyal sonuçlara dayalı faydacı görüşleri içeren farklı demokrasi tanımlarının da fazlasıyla yaygın olduğu görülmüştür (Canache, 2012, s. 1144). Arap ülkelerindeki katılımcıların verileriyle yürütülen bir çalışmada demokrasinin ekonomik ve politik boyutlar üzerinden anlaşıldığı; Cezayir, Lübnan ve Ürdün gibi ülkelerdeki demokrasi anlayışında ise ekonomik özelliklerin daha önemli görüldüğü

bulgulanmıştır (Tessler ve ark., 2012).

Farklı ülkelerde yapılan başka çalışmalarda hak ve özgürlüklere öncelik verildiği durumlarda bile bireylerin bazı kavramları kültürel özellikleri sebebiyle dışarda bıraktığı görülmektedir. Örneğin Ottemoeller'in (1998) çalışmasında Ugandalı katılımcılar liberal demokratik sistemi destekleyen demokratik tutumlara sahipken, liberal demokrasiyle ilişkili tüm değerleri desteklememektedirler. İfade özgürlüğü ve halkın iradesi gibi kavramları demokrasi tanımlarında kullanmalarına rağmen, örgütlenme özgürlüğünü demokrasinin önemli bir özelliği olarak görmeyip bunu yasaklayan otoriter hükümetleri kabul edilebilir bulmaktadırlar. Başka bir çalışmada, Regt (2013) Arap toplumlarının batı demokrasilerinde yaşayan kişilerle aynı demokrasi anlayışına sahip olup olmadığını incelemiş ve cinsiyet eşitliği haricinde demokrasinin prosedürel bileşenleri (özgür seçimler, referandum oyları, sivil haklar vb.) açısından aralarında büyük farklar olmadığını göstermiştir. Fakat batılılara göre Araplar cinsiyet eşitliğini demokrasinin önemli bir bileşeni olarak görmemektedir. Bu farklılık askeri sistem ve din konusunda da ortaya çıkmıştır. Batılı toplumlar bu iki konuyu çok büyük ölçüde demokrasinin bir bileşeni olarak görmezken, Arap katılımcılar politik süreçleri etkileyen dini liderleri ve hükümetin yetersizliğinde devreye girmesi gerektiği düşünülen askeri sistemi demokrasinin önemli bir bileşeni olarak görmektedirler.

Özetle kurumlar ve prosedürler, özgürlük ve haklar ile ekonomik ve sosyal faydalar şeklinde bu üç geniş alternatif, demokrasiyi tanımlamada birincil anlamlı demokrasi tercihlerini oluşturmaktadır denebilir (Dalton ve ark., 2007). Fakat hangi kavramsallaştırmaların ön planda olduğuyla ilgili olarak vatandaşlar ve uluslar arasında önemli farklılıklar devam etmekte ve bu farklılıkların değerlendirilip, nedenlerinin anlaşılması önem taşımaktadır.

Demokrasinin tanımlanmasında kültürel farklılıkların olduğu kadar alan yazına bakıldığında bu kavramsallaştırmayı etkileyebilen çeşitli bireysel faktörler olabileceği de görülmektedir. Bireylerin cinsiyet, yaş, etnik ve dini kimlikleri, gelir düzeyleri, eğitim seviyeleri ve devletle olan ilişkileri bu faktörlerden bazılarıdır. Örneğin Latin Amerika ülkelerinde yapılmış bir çalışmada kadınların demokrasiyi araçları veya süreçleri üzerinden tanımlamak yerine, daha çok sonuçları üzerinden tanımlamaları çeşitli yapısal nedenlere bağlı olarak açıklanmaktadır. Bu çalışmaya göre bu ülkelerde kadınların genellikle politik olarak erkeklerden daha az aktif olmaları ve ailelerinin refahına ve güvenliğine siyasi, medeni özgürlükler gibi konulara verdiklerinden daha fazla önem vermeleri beklenmekte; bu da onların demokrasiye yönelik kavramsallaştırmalarını etkileyebilmektedir (Baviskar ve Malone, 2004). Akboğa ve Şahin'nin (2018) Türkiye'de yürüttükleri çalışmada bireylerin demokrasi tanımlarında ve demokratik devletten beklentilerinde cinsiyet, dini ve etnik kimliğin belirleyici bir etkisi olduğu görülmüştür. Örneğin devletle tartışmalı ilişkiye sahip kadın, Kürt ve alevi olma gibi özellikleri olan grupların demokrasi tanımlarında hak ve özgürlük temaları ön plana çıkarken, kimliği devletçe kabul gören ve desteklenen Sünni Türk erkeklerinin demokrasi tanımlarında ekonomik refah vurgusu ön plandadır. Bir başka çalışmada, Ottemoeller (1998) daha eğitilmiş katılımcıların insan haklarına saygı gibi temel

demokratik değerlere daha fazla önem vermelerini özellikle ortaöğretim dönemi olmak üzere eğitim yıllarında demokrasiye daha fazla aşinalık kazanmalarıyla açıklamaktadır.

Bireylerin içinde buldukları siyasal, sosyal ve ekonomik ortam da demokrasi tanımlarında belirleyici etkiye sahip olabilmektedir. Örneğin Bratton ve Mattes'in (2001a) çalışmasında Malawi, Nijerya ve Namibya gibi düşük gelir seviyesine sahip ülkelerdeki Afrikalı katılımcılar demokrasinin ekonomik bileşenlerini, siyasi bileşenlerine göre daha önemli olarak değerlendirmektedirler. Bir diğer örnekte ise, var olan politik sistemlerine ve yozlaşmaya, düşük ekonomik performansla öfkeli olan ve vatandaşlarını önemseyen bir hükümet talebiyle protestolara katılan Arap ülkelerinden Cezayir ve Lübnan'daki vatandaşların çoğu, demokrasinin ekonomik eşitsizliğin az olması ve herkesin temel ihtiyaçlarının karşılanması gibi boyutlarını, serbest seçimler ve ifade özgürlüğü gibi siyasi boyutlarından daha önemli bulmaktadır (Tessler ve ark., 2012).

Birçok araştırmacı, vatandaşların demokrasiye dair bilgisinin ve demokrasi yanlısı tutumlarının demokratik sağlanma için gerekli bir koşul olarak değerlendirmektedir (örn., Cho, 2012; Inglehart, 2000). Örneğin Inglehart (2000, s. 96) şunları söyler: "Uzun vadede, demokrasi basitçe kurumsal değişiklikler yaparak veya elitist düzeydeki manevralarla kazanılamaz; bunun hayatta kalması aynı zamanda sıradan vatandaşın değerlerine ve inançlarına bağlıdır". Benzer şekilde, Rose, Mishler ve Haerpfer (1998) yeni bir demokratik rejimin, yalnızca demokratik bir kültürü olumlayan popüler bir fikir birliği olduğunda kurulmuş olabileceğini söyler. Bir taraftan demokrasinin nasıl tanımlandığı ve anlaşıldığı da, vatandaşların demokrasiye yönelik tutumlarını şekillendirebilmektedir. Örneğin Bratton ve Mattes'e (2001b) göre, Afrikalıların demokrasiyi tanımlama becerilerinin demokrasiye yönelik talep ve desteklerinde önemli ve bağımsız bir etkisi vardır. Yani Afrikalıların demokrasi anlayışı, bazı Afrikalıların demokrasiyi talep ederken, diğerlerinin neden etmediğini açıklamada oldukça önemli bir ögedir. Dolayısıyla sıradan insanın demokrasiye yönelik kavramsallaştırmalarını anlamak bahsedilen tüm bu sebepler açısından oldukça önemli olmaktadır. Bu çalışma, Türkiye'de yaşayan bireylerin demokrasiyi nasıl kavramsallaştırdığını incelemeyi amaçlayarak demokrasi serüvenimizin geldiği noktayı ve ilerdeki gelişim sürecini görebilmemiz açısından alan yazına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

YÖNTEM

Katılımcılar

Çalışmanın verileri yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerle elde edilmiştir. Bu görüşmeler için demografik özellikler açısından mümkün olan maksimum çeşitlilikte katılımcıların seçilmesine özen gösterilmiştir. Bu çalışmada genel olarak gündelik kavramsallaştırmalar havuzu ve tema çeşitliliği yani genel çerçeveyi görmek amaçlandığı için sonucunda hangi grupların ne söylediğinden ziyade genel bir çerçeve elde edilmek istenmiştir. Farklı deneyimler ve özelliklere (seçim pratiğine sahip olma/olmama ya da farklı ideolojik görüşler gibi) sahip katılımcıların seçilmesi de bize tema çeşitliliği sağlayacağı için

çalışmanın amacına hizmet edecektir. Bu nedenle katılımcılara amaçlı örnekleme yöntemiyle farklı coğrafi bölgelerden yoğun göç alan, en kalabalık ve oldukça heterojen bir yer olan İstanbul ilinden ulaşılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemi maksimum çeşitliliği sağlamak adına farklı özellikteki katılımcıların çalışmaya katılmasını mümkün kılan bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Görüşmeler 3'er kişiden oluşan 5 odak grup ve 15 kişiyle bire bir yüz yüze görüşmeleri içermekte olup, toplamda 30 kişiyle yürütülmüştür. Çalışmaya sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanıldığı şekliyle odak grup görüşmelerinin yanında bire bir görüşmelerin de dahil edilmesinin sebebi buradan elde edilen verilerin bire bir görüşmeler için sağlam bir temel oluşturması ve yeni, farklı fikirlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamasıdır (Kitzinger, 1995; akt. Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011). Araştırmanın amacına bağlı olarak önce odak grup, sonra da bireysel derinlemesine sorulamayan soruları da yarı yapılandırılmış sorular çerçevesinde iletmek amacıyla bireysel görüşmeler gerçekleştirilebilmektedir (Işık ve Semerci, 2019). Yani odak gruptan elde edilen veriler bireysel görüşmelerden elde edilen veriyle daha da zenginleşmektedir. Bogdan ve Biklen'e (1998) göre de bir çalışmada çalışılan olgunun daha iyi anlaşılmasını sağladığı için çok kaynaklı veriler kullanmak daha anlamlıdır (s.104). Dolayısıyla bu çalışmada tema zenginliğini elde etmek ve daha iyi bir anlayış için birbirini tamamlayan yöntemler olarak birlikte kullanımı tercih edilmiştir. Odak grupların kaç kişiden oluşması gerektiği ile ilgili alan yazında kesin bir kural bulunmamakla birlikte yine bu kararı verecek olan çalışmanın özelliklerine göre araştırmacının kendisidir (Çokluk ve ark., 2011). Fakat bazı araştırmacılar 3 veya 4 kişiyi içeren mini-odak gruplar olarak adlandırılan çok küçük grupların kullanımını da önermektedir (Krueger, 1994; Mishra, 2016; Morgan, 1997). Bu sebeple bu çalışmada yüksek katılımcılı odak grup görüşmesinin baskın grup oluşumu, çatışmanın artma ihtimali gibi dezavantajlarını elimine etme yollarından biri olarak kabul edilen küçük gruplarla çalışma yolu (Çokluk ve ark., 2011) tercih edilmiştir. Katılımcıların yaşları 18-48 arasında değişmekte olup ($Ort.= 30.27$, $SS= 6.59$), 20'si erkek ve 10'u kadındır. Katılımcıların %46.7'si lisans mezunu, %26.7'si lisansüstü mezunu, %16.7'si lisans ve lisansüstü öğrencisi, %10'u da lise, ön lisans ve yüksekokul mezunudur.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu. Araştırmacılar tarafından hazırlanan bu formda katılımcılardan yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve meslek gibi çeşitli demografik özelliklerini belirtmeleri istenmiştir.

Demokrasiye İlişkin Yarı Yapılandırılmış Sorular. Yarı yapılandırılmış sorular, ilgili alan yazına dayanarak araştırmacılar tarafından oluşturulmuş ve pilot çalışmalar sonucunda nihayetlendirilmiştir. Katılımcılar için demokrasinin ne anlama geldiği ve neleri çağrıştırdığını anlamaya yönelik bu sorular "Demokrasi deyince aklınıza ne geliyor? şeklinde asıl soru ve "Size göre demokrasi ne demektir?" şeklindeki sonda sorudan oluşmaktadır. Bu şekilde bir açık uçlu soruyla katılımcıların kendi ifadeleriyle demokrasiyi tanımlamalarına olanak tanımak ve bu anlayışları daha derinlemesine incelemek hedeflenmiştir.

İşlem

Bu çalışmanın verileri toplanmadan önce İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığından (Sayı: 215257; Tarih: 15.12.2020) gerekli izinler alınmıştır. Görüşmeler 2021 Nisan- Ağustos dönemi arasında yapılmış ve COVID19 pandemisi nedeniyle yüz yüze gerçekleştirilememiştir. Çeşitli uygulamalar aracılığıyla çevrimiçi olarak yürütülmüştür. Katılımcıların izinleri alınarak görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Görüşmelere başlamadan önce katılımcılara çalışmayla ilgili kısa ve anlaşılır tanıtıcı bilgiler verilmiş ve bilgilendirilmiş onam formu ile demografik bilgi formunu bilgisayar ortamında doldurmaları istenmiştir.

Veri Analizi

Elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle MAXQDA programıyla analiz edilmiştir. Tematik analiz bağımsız bir nitel tanımlayıcı yaklaşım olarak “veri içindeki temaları belirleyen, analiz eden ve raporlayan bir yöntem” olarak tanımlanabilir (Braun ve Clarke, 2006, s. 79). Transkripsiyonu yapılmış veriler ilk olarak okuyucu tarafından iki kez ayrıntılı ve dikkatli şekilde okunmuştur. Ardından MAXQDA programında satır satır okunarak açık kodlama yöntemiyle kodlama yapılmış ve anlamlı kodlar elde edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bu kodlardan ortaklaşan kodlar bir araya getirilerek temalar elde edilmiştir.

BULGULAR

Genel olarak elde edilen bulgulara bakıldığında katılımcıların kavramsallaştırmalarının demokrasinin anlamlarının farklı boyutlarını içerdiği ve birden çok yönünü yakaladığı görülmektedir. Yürütülen tematik analiz sonucunda veriler şu temalar altında toplanmaktadır: ‘Liberal değerlerle tanımlanan demokrasi’, ‘yönetim süreçleriyle tanımlanan demokrasi’, ‘kurumsal yapılarla tanımlanan demokrasi’, ‘sosyal- ekonomik faydaları açısından tanımlanan demokrasi’, ‘batıya özgü bir sistem olarak tanımlanan demokrasi’, ‘eleştirilen bir sistem olarak demokrasi’.

Tema 1: Liberal Değerlerle Tanımlanan Demokrasi

Bu tema altında liberal değerler olarak tanımlanan eşitlik, adalet, özgürlük ve haklar gibi tanımlar yer almaktadır. Katılımcıların demokrasi deyince akıllarına tek başına bu kavramlar gelebilirken, aynı zamanda bu değerleri içeren daha geniş tanımlar da öne çıkmaktadır. Örneğin eşitliği içeren tanımlarda eşitlik, kadın erkek eşitliği, fırsat eşitliği gibi ifadelerin yanı sıra bireylerin eşit şekilde yaşaması, devletin verdiği haklardan eşit şekilde yararlanması gibi ifadeler de yer almaktadır. Aynı şekilde özgürlük tek başına verilen bir cevap olarak öne çıkarken; özgürce yaşama hakkı, inanç özgürlüğü, herkesin özgürce fikrini söylemesi gibi daha spesifik tanımlar da ortaya çıkmıştır. Haklar bağlamında seçme seçilme hakkı, kadın hakları, insan hakları gibi ifadeler yer alırken; adalet ve adil bir toplum çağrışimleri da elde edilmiştir. Aşağıda bu temayı örnekleyen bazı katılımcı ifadeleri yer almaktadır:

Adaleti temsil ediyor demokrasi. (katılımcı 1, Konum 3)

Devletin sana verdiği bütün sosyal hakları eşit bir biçimde kullanmak geliyor en temelinde basic yani bu. (katılımcı 24, Konum 3)

Özgürlük geliyor. Yani başkalarının herkesin kendi alanında kendi sınırlarında ama özgürce yaşayabildiği bir düzen geliyor. (katılımcı 30, Konum 3-4)

İnsan haklarına hani ödün vermeden sahip çıkılması... (katılımcı 4, Konum 11)

Tema 2: Yönetim Süreçleriyle Tanımlanan Demokrasi

Bu tema altında ortaya çıkan tanımlar demokrasinin daha prosedürel ve nötr bir bakış açısıyla değerlendirmelerini içermektedir. Kimin yönettiği, yönetenin nasıl ve kim tarafından seçildiği gibi tanımların yanında; yönetime kimlerin katılacağı ve söz hakkına sahip olacağı gibi temsiliyetle ilgili meseleleri içeren yönetsel boyutlara vurgu yapılmaktadır. Aşağıda bu temayı örnekleyen bazı katılımcı ifadeleri yer almaktadır:

Demokrasi deyince sadece ana akıma kapılan yani o temel ana kitlenin fikirleri ve beklentileri anlayışları doğrultusunda değil, kendi fikirlerimi söyleme çalışıyorum bu arada, onun dışında toplumun dışarısında kalan ya da kenarından itilen kesimleri de tam olarak sesi çıkmayan sesi ana akımlarda duyulmayan isimlerin de, kimliklerin de yönetim anlayışına, yönetim içerisine katılmasıdır. (katılımcı 16, Konum 5)

Çoğulculuk benimde aklıma gelen ilk şey aslında. (katılımcı 12, Konum 5)

Demokrasi kelime anlamıyla halkın kendi kendini yönettiği bir sisteme dayalı bir sistem. (katılımcı 21, Konum 3)

İnsanların belirli fikirlere sahip olup, bu fikirler sonucundaki hangi parti veya seçmene uyuyorsa ona göre oy verip oluşan bir yönetim biçimi diyebilirim. (katılımcı 27, Konum 3)

Tema 3: Kurumsal Yapılarla Tanımlanan Demokrasi

Bu tema demokrasinin kurumlarını ve bu kurumların işleyişini vurgulayan tanımları içermektedir. Katılımcılara göre demokrasi bağımsız ve şeffaf kurumları, özgür seçimleri ve kanunların geçerliliği gibi konuları çağrıştırmaktadır. Aşağıda bu tema içerisinde öne çıkan bazı katılımcı ifadeleri yer almaktadır:

Hukukun kendi içindeki işleyişinin düzgün olması (katılımcı 7, Konum 3)

Şeffaflık geliyor benim aklıma demokrasi derken hani hesaplanabilirlik (katılımcı 4, Konum 11)

Kurumların bağımsızlığı... (katılımcı 10, Konum 3)

Tema 4: Sosyal- Ekonomik Faydaları Açısından Tanımlanan Demokrasi

Bu tema demokrasinin toplumları bir arada tutan ve uyum içinde yaşamalarını sağlayan,

yanı sıra bireylerin ekonomik olarak belirli bir refah düzeyinde yaşamasına olanak tanıyan taraflarına vurgu yapan tanımlardan oluşmaktadır. Yani demokrasi insanlara getirdiği sosyal ve ekonomik faydaları üzerinden kavramsallaştırılmaktadır. Burada öne çıkan ifadeler aşağıdaki gibidir:

Demokrasi benim için, bir milletin temellerini oluşturan asıl bir bağ diyebiliriz. (katılımcı 29, Konum 3)

...temelde böyle bir aradalık bir arada yaşamının sağlıklı bir şekilde bir arada yaşamının, ötekine zarar vermeden birlikte yaşamının bir formu bir biçimi... (katılımcı 9, Konum 5)

...bireylerin belli bir refah düzeyinde, çok yüksek bir refahtan bahsetmiyorum, temel haklarımızı yaşarken hiçbir beşere bağlı kalmadan ya da herhangi bir dış etkene bağlı kalmadan özgürce yaşayabildiğim bir rejim biçimi baktığımızda. (katılımcı 23, Konum 3)

Tema 5: Batıya Özgü Bir Sistem Olarak Tanımlanan Demokrasi

Bu tema demokrasinin Batı medeniyetini çağrıştıran, Avrupa'ya özgü modern bir fenomen olduğunu vurgulayan çağrışımları içermektedir. Bu temayı örnekleyen alıntılar aşağıdaki gibidir:

Ülkemizde öngörmediğimiz ama Avrupa da daha çok insanların bunu yaşadığı bir kavram olarak karşımıza çıkıyor diyebilirim. Biraz öznel bir yorum oldu ama. (katılımcı 1, Konum 3)

Batı medeniyetini düşünüyorum işte... (katılımcı 22, Konum 3)

bu anlamda demokrasi cumhuriyetle beraber gelen yönetim şekli. (katılımcı 25, Konum 3)

Tema 6: Eleştirilen Bir Sistem Olarak Demokrasi

Bu tema diğer temalardan farklı olarak demokrasiyi avantaj ve dezavantajlarına göre veya diğer sistemlerle kıyaslayarak ya da belirli koşullara göre iyi ya da kötü olarak değerlendirilebilen bir sistem olarak ele alan tanımları içermektedir. Dolayısıyla bu tema içerisinde katılımcıların eleştirel bir bakış açısıyla demokrasiyi kavramsallaştırdığı söylenebilir. Aşağıda katılımcıların bazı örnek ifadeleri yer almaktadır:

Herkesin seçim hakkı olsun tabii ki de herkesin fikri olsun, düşünce özgürlüğü olsun, kendini ifade edebilsin. Ama bir yandan da aslında normalde o zeminde hepimiz eşit olmadığımız için aslında o eşitliğin de bir illüzyondan ibaret oluşu yani, demokrasinin kendisi bana bir illüzyon gibi geliyor artık. (katılımcı 3, Konum 5)

Platon'un bir sözü vardır, demokrasinin olması için güçlü bir orta sınıf olması lazım sanırım Platon'un sözüydü ya da Aristoteles. Bizde güçlü bir orta sınıf

olmadığı için demokrasinin yerleşemediğini düşünüyorum. Belki sadece bu da değildir, bizim doğru toplumu olmamızla doğru kolektivistik yapımızla ilgili de olabilir ama, sonuçta bizde güçlü bir orta sınıf yok bu yüzden bizde demokrasinin oturmadığı düşüncesi var bende bu görüşe katılıyorum... (katılımcı 22, Konum 3) yine de, tek adam yönetimi tarzında çok gördüğümüz için ya da bildiğimiz için daha tercih edilebilir bir şey gibi geliyor hepimize. (katılımcı 12, Konum 5) Demokrasi kavramından bahsediyorsa ya da eşitlik adalet kavramlarının güya herkesin eşitlikten adaletten yana olduğu ama kimsenin de gerçekte bu tavırları sergilemediği bir atmosferin olduğunu düşünüyorum. Sadece sistemik değil aslında insanlara da bunun sirayet ettiğini düşünüyorum. (katılımcı 8, Konum 4)

TARTIŞMA

Bu çalışmada Türkiye’de yaşayan bireylerden oluşan çalışma katılımcılarının demokrasiyi nasıl kavramsallaştırdığını, buradaki benzerlik ve farklılıkları incelemek ve kültüre özgü yönlerini keşfetmek amaçlanmıştır. Bu amaçla yürütülen analizler sonucunda çeşitli temalar elde edilmiş ve katılımcıların demokrasiyi farklı ve çeşitli boyutlar üzerinden tanımladığı görülmüştür. Yani katılımcıların tanımları arasında benzerlikler olduğu kadar farklılıkların da olduğu söylenebilir. Bu 2000’lerden beri yürütülen diğer ampirik çalışmaların bulgularıyla örtüşmektedir. Buna göre demokrasi aynı ülke vatandaşları için bile tek bir anlama sahip değildir, aksine oldukça heterojen anlamları içinde barındıran bir kavram olduğu görülmektedir (Kaufman ve Stadelmaier, 2020).

Çalışmadan elde edilen temaların ilki ‘liberal değerlerle tanımlanan demokrasi’ temasıdır. Bu tema eşitlik, adalet, özgürlük, bireycilik ve haklar gibi liberal değerleri içeren tanımlardan oluşmaktadır. Demokrasi bazı katılımcılar için bireylere seçme ve seçilme hakkı, kadın hakları, insan hakları gibi temel hakları ve adaleti sağlayan ya da fırsat eşitliği, kadın erkek eşitliği, devletin sağladığı haklardan eşit şekilde yararlanma gibi avantajlar sağlayan bir sistemdir. Yani sıra, demokrasi bireylerin özgürce fikrini söyleyebildiği ve kendi fikirlerine, inançlarına göre yaşayabildiği, haklarından özgürce yararlanabildiği bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Yani demokrasi sağladığı özgürlükler, haklarla ve getirdiği eşitlikle birlikte bireye değer veren bir sistemdir. Bazı katılımcılar için demokrasi bu değerlerden yalnızca birini ifade ederken, bazı katılımcılar için bu değerlerin tümünü içeren bir sistemdir. Bu bulgular farklı ülkelerde yapılmış çok sayıda çalışmanın (Baviskar ve Malone, 2004; Bratton ve Mattes, 2001a, 2001b; Dalton ve ark., 2007; Ottomoeller, 1998; Schedler ve Sarsfield, 2007) ve Türkiye’de yapılmış bazı çalışmaların (Akboğa ve Şahin, 2018; Kemahlıoğlu ve Keyman, 2011) bulgularıyla örtüşmektedir. Demokrasinin gündelik anlamlarını inceleyen çoğu çalışmada katılımcılar demokrasiyi eşitlik, hak ve özgürlükler gibi evrensel değerler üzerinden değerlendirmektedir.

‘Yönetim süreçleriyle tanımlanan demokrasi’ ve ‘kurumsal yapılarla tanımlanan demokrasi’ temaları demokrasinin prosedürel içeriğini ve siyasi bileşenlerini vurgulayan

tanımları içermektedir. Bazı katılımcılar için demokrasi halkın kendi kendini yönettiği veya halkın fikirlerine uyan yöneticiyi kendilerini yönetmesi için seçtiği bir sistemdir. Bazı katılımcılar için ise özgür seçimleri, bağımsız ve şeffaf kurumları, düzgün bir hukuk sistemini ifade etmektedir. Bu tür prosedürel tanımlar Baviskar ve Mallone'un (2004) demokrasi tanımları arasındaki yaptığı ayrımına göre minimal tanımlar kategorisinde ele alınabilir. Montiel ve Wessells'e (2001) göre ise bu tanımlar demokrasinin nesnel boyutlarına işaret etmektedir. Dolayısıyla bu tema altında demokrasinin araçları üzerinden yani nesnel bir boyutta, minimal tanımlarla kavramsallaştırıldığı söylenebilir.

Bir diğer tema ilk tema gibi liberal bir özellik taşıyan 'batıya özgü bir sistem olarak tanımlanan demokrasi' temasıdır. Bu temaya göre demokrasi Avrupa'nın daha çok veya daha iyi deneyimlediği ya da Batı medeniyetiyle ortaya çıkan, Türkiye'ye de cumhuriyet dönemine geçişle birlikte batılılaşma dönemiyle gelen bir sistem olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu temaya göre sistemin kendisi doğrudan batı medeniyetiyle ortaya çıkan batıya özgü bir sistem, batının bir değeri olmaktadır. Bu tema liberal değerlerle tanımlanan demokrasi temasıyla birlikte ele alındığında, demokrasinin antik Yunanda ortaya çıktığı şeklindeki yanlış kanının (Keane, 2022) etkisiyle batıya özgü olduğu düşüncesini doğurmuş olabilir. Aynı zamanda Fransız devrimiyle tekrar gün yüzüne çıkan demokrasi ve demokratik değerlerin; bu değerlerin diğer ülkelere de sirayet edişiyile birlikte toplumsal hafızadaki yerine işaret ediyor olabilir. Çünkü Fransız devriminden sonra demokrasi halkın gözünde daha çok eşitlik, adalet, özgürlük ve bireycilik gibi değerlerle bir arada olmuş (Moodie, 2005); dolayısıyla vatandaşlara bu değerleri sağladığı düşünülen demokrasi de bazı vatandaşlar için batıdan doğmuş gibidir.

Demokrasi bir başka temaya göre sağladığı sosyal ve ekonomik faydalar yani sonuçları açısından tanımlanmaktadır. Buna göre demokrasi bireylerin ekonomik olarak özgür ve belirli bir refah düzeyinde yaşamasına olanak tanıyan bir sistemdir. Aynı zamanda belirli yasalar içerisinde bireylerin bir diğerine zarar vermeden uyum içinde yaşamalarını sağlayan ve toplumları bir arada tutan faydacı bir sistem olarak değerlendirilmektedir. Burada demokrasinin sosyal sonuçları açısından kolektif tarafına vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu bulgu farklı ülkelerde vatandaşların demokrasi tanımlarını inceleyen bir çok çalışmayla benzerlik göstermektedir (örn., Baviskar ve Malone, 2004; Bratton ve Mattes, 2001; Canache, 2012; Tessler ve ark., 2012). Bireyler demokrasiyi eşitlik, sivil haklar, oy verme, demokratik kurumlar gibi araçlarının yanı sıra daha az yoksulluk, gelir eşitliği, sağlığa ve eğitime daha fazla erişebilme, düzen ve birlik gibi ekonomik ve sosyal sonuçlarına göre de tanımlamaktadır.

Alan yazında demokrasinin sıradan insanlar tarafından nasıl kavramsallaştırıldığını inceleyen çalışmaların genel bulgularına göre kurumlar ve prosedürler, özgürlük ve haklar ve ekonomik ve sosyal faydalar şeklinde üç boyutun birincil anlamlı seçimleri oluşturduğu görülmüştür (Dalton ve ark., 2007). Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar da bu bulguyu destekler niteliktedir. Diğer yandan bu üç boyutun yanı sıra bu çalışmaya özgü farklı bir tema daha elde edilmiştir. Bu tema 'eleştirilen bir sistem olarak demokrasi' temasıdır. Bu tema

altında demokrasi eleştirilen ve bu eleştiriler üzerinden tanımlanan bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eleştiriler olumlu, nötr ve olumsuz değerlendirmeleri içerebilmektedir. Örneğin bazı katılımcılar demokrasiyi bulunulan coğrafyaya göre, güçlü bir orta sınıf olduğunda veya yalnızca doğru uygulandığında, yani belirli koşullara göre, iyi olabilen bir sistem olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla bu katılımcılar için demokrasi bazı uygunluk ön koşullarına sahip bir sistem gibi görünmektedir. Bazı katılımcılar ise demokrasiyi bazı dezavantajlara sahip olan bir sistem olarak tanımlamaktadır. Kastedilen bu dezavantajlar ise bu sistemin herkesin temsiliyetini sağlayamadığı, herkesin oy kullanma imkanına sahip olamaması, doğru uygulanmadığında daha kötü bir yönetim şekli ya da çoğunluğun tahakkümüne dönüşen bir sistem olması gibi bir dizi gerekçeyle açıklanmaktadır. Bunun sebeplerinden biri kendilerinin demokratik sistemle yönetildiğini iddia eden şu anki bazı demokratik rejimlerin aslında pratikte demokrasiye uymayan uygulamalar içermesi yani doğru uygulanmaması olabilir. Bireylerin içinde buldukları siyasal, sosyal ve ekonomik ortamın (Bratton ve Mattes, 2001a; Tessler ve ark., 2012) ve kişisel deneyimlerinin (Akboğa ve Şahin, 2018) demokrasi tanımlarında belirleyici etkiye sahip olduğu daha önceki çalışmalarla ortaya konmuştu. Dolayısıyla kötü demokratik sistemleri tecrübe eden katılımcıların demokrasiyi bu açıdan tanımlaması oldukça anlaşılır olacaktır. Bazı katılımcılar ise diğer sistemlere göre daha tercih edilebilir ya da elimizdeki en ideal formun bu olduğu üzerinden alternatifleriyle kıyaslama yaparak demokrasiyi tanımlamaktadır. Günümüzde, uygulamadaki sorunlarına rağmen, insanlığın şimdiye kadar geliştirebildiği en az kötü olan rejimin demokrasi olduğu konusunda geniş bir görüş birliği bulunmaktadır (Aktaş, 2015). Bu tanımlar da bu görüşü destekler nitelikte görünmektedir. Bu tema genel olarak Türkiye’de sosyal bağlamın gündelik kavramsallaştırmaları etkileyebileceğinin bir işareti olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla sıradan insanın kavramsallaştırması alan yazındaki kuramsallaştırmalara uymakla beraber gündelik hayatın içinden de şekillenebilmektedir. Bu Dixon’ın (2008) çalışmasındaki sonuçla da benzerlik göstermektedir. Türkiye’den katılımcıların verileriyle yürüttüğü çalışmasında katılımcıların Avrupa Birliği üye ve aday ülkelerindeki insanlar gibi demokrasiye ilişkin hem ‘genel’ hem de ‘özgün’ değerlendirmeler yaptığını ortaya koymuştur. Bu çalışmada ortaya çıkan diğer temalar bir bütün olarak bakıldığında demokrasiyi destekleyen tanımları içeriyor gibi görünmektedir. Fakat bu tema diğer temalardan farklı olarak demokrasinin olumsuz eleştirilerini de içermesi bakımından en azından bazı katılımcılar için demokrasiye yönelik daha düşük bir desteğe işaret ediyor gibi görünmektedir. Fakat bu çalışma demokrasi kavramsallaştırmasına yönelik olup, demokrasiye yönelik desteği direkt olarak ölçmediği için bu yorum daha fazla incelemeye ihtiyaç duymaktadır.

Elde edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde bu çalışmanın katılımcılarının demokrasi kavramsallaştırmasının batıya özgü liberal anlamlarla benzerlik ve farklılıklar taşıdığı görülmektedir. Yönetim süreçleri, seçimler, sivil hak ve özgürlükler gibi minimum olarak adlandırılan tanımlar batı tarzı bir demokrasi anlayışını barındırırken; sosyal ve ekonomik faydalar gibi sonuçları üzerinden yapılan maksimal tanımlar kavramsallaştırmaların kültüre özgü taraflarını da ortaya çıkarmaktadır (Kaufman ve Stedalmaier, 2020). Aynı

zamanda demokrasinin tek bir boyut üzerinden değil, farklı ve oldukça çeşitli boyutlar üzerinden tanımlandığı ve farklı katılımcılar için farklı anlamlar ifade ettiği görülmüştür.

Bu çalışmanın sınırlılıklarından biri COVID19 pandemisi nedeniyle yüz yüze yapılması planlanan görüşmelerin online olarak yürütülmüş olmasıdır. Yanı sıra, bu dönemde katılımcılara ulaşmakta zorluk yaşanması sebebiyle cinsiyet açısından katılımcı sayısı dengeli olamamıştır. Yine aynı sebepten eğitim seviyesi açısından yeterince çeşitlilik sağlanamamış ve katılımcıların çoğunluğunu yüksek eğitim seviyesinden kişiler oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın önemli katkılarından biri demokrasinin Türkiye’de yaşayan bireyler için ne anlam ifade ettiğini, bu anlamların uluslar arası diğer çalışmaların bulgularıyla ve farklı bireyler arasında benzerlik ve farklılıklar taşıyıp taşımadığını keşifsel olarak incelemiş olmasıdır. Diğer bir katkısı ise üzerinde uzlaşılabilen ve çatışmalı anlamlara sahip demokrasi kavramının katılımcıların kendi sözcükleri ve kendi değerlendirmelerine göre inceleyebilmemize olanak tanıyan nitel bir yöntemle çalışılmış olmasıdır. Özellikle bireysel görüşmelerin yanı sıra katılımcıların demokrasinin anlamlarını diğer katılımcılarla birlikte oluşturmalarını sağlayabilecekleri odak grup görüşmelerinin de yürütülmüş olması kavramın daha derinlemesine incelenmesine katkı sağlamıştır.

Bu çalışmanın verileri, katılımcıların demokrasi deyince akıllarına ne geldiği ve onlar için demokrasinin ne çağrıştırdığını anlamak isteyen sınırlı sayıda soruyla elde edilmiştir. Demokrasi kavramsallaştırmasına dair kültüre özgü nüansları da görmemize olanak tanıyan daha kapsamlı bir anlayış için demokrasinin farklı boyutlarını içeren daha fazla soruyla görüşmeler yürütülmesi faydalı olacaktır. Örneğin Huntington’a (2020) göre İslamîyet ve demokrasi birbiriyle uyumsuz oluşumlar olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle İslamîyet’in hakim olduğu bölgelerde yaşayan vatandaşların demokrasi anlayışının batınıkinden farklı olduğu varsayılabilir. Fakat bu çalışmada elde edilen bulgular batıya özgü liberal kavramsallaştırmaları da içermektedir. Müslüman ülkelerle yapılan başka çalışmalar da (örn., Bratton, 2003; Regt, 2013) bu çalışmanın bulgularına benzer sonuçlar ortaya koyarak bu anlayışı zayıflatmaktadır. Öte yandan bazı konularda batı anlayışından farklı, kültüre özgü farklılıklar da ortaya çıkmaktadır. Örneğin Regt’in (2013) Müslüman olan Arap katılımcılarla yürüttüğü bir çalışmada diğer batı ülkeleri gibi bazı konularda liberal demokrasinin bileşenlerini demokrasinin bir parçası olarak görülebiliyorken, bu katılımcılar cinsiyet eşitliği, dini liderlerin ve askeri sistemin yönetimdeki rolü gibi konularda batılılardan ayrılmaktadırlar. Bu sebeple kavramsallaştırmaların kültüre özgü yönlerini daha iyi ortaya çıkarabilmek için din ve askeri sistemin devletle ilişkileri, cinsiyet eşitliği ve örgütlenme gibi konuları içeren daha çeşitli sorularla görüşmeler yürütmek önemli olmaktadır.

Bazı araştırmacılara göre demokrasiyi tanımlama becerisi tam gelişmiş bir demokrasi anlayışının ve demokrasiye verilen desteğin önemli göstergelerinden biridir (örn., Canache, 2012). Örneğin bu çalışmada eşitlik teması bağlamında bazı katılımcılar demokrasiyi yalnızca ‘eşitlik’ cevabı vererek tanımlarken, bazı katılımcılar ‘devletin verdiği haklardan

eşit şekilde yararlanmak' şeklinde daha ayrıntılı bir cevapla tanımlamıştır. Bu durum demokrasiyi tanımlama becerisi olarak değerlendirilmekte ve bunun bireyler ve ülkeler arasında değişiklik gösterdiği öne sürülmektedir (Canache, 2012; Dalton ve ark., 2007). Bu çalışmanın katılımcılarının bir kısmı demokrasiyi daha iyi bir tanımlama becerisine sahipken, diğer kısmının görece daha az tanımlama becerisine sahip olduğu söylenebilir. Fakat bu çalışmada demokrasinin nasıl kavramsallaştırıldığına yönelik genel bir örüntü elde edilmek istenmiş ve bireylerin tanımlama becerileri ve onlar arasında ortaya çıkan farklılığın nedenleri incelenmemiştir. Bundan sonraki çalışmalarda cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi gibi demografik faktörler açısından veya farklı kültürlerden kişilerle yapılan çalışmalarla bu farklılıkların incelenmesinin alan yazına bu anlamda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- C.Ç., S.C.; Veri Toplama- C.Ç., S.C.; Veri Analizi/Yorumlama- C.Ç., S.C.; Yazı Taslağı- C.Ç., S.C.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- C.Ç., S.C.; Son Onay ve Sorumluluk- C.Ç., S.C.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- C.Ç., S.C.; Data Acquisition- C.Ç., S.C.; Data Analysis/ Interpretation- C.Ç., S.C.; Drafting Manuscript- C.Ç., S.C.; Critical Revision of Manuscript- C.Ç., S.C.; Final Approval and Accountability- C.Ç., S.C.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no grant support.

Kaynakça/References

- Akboğa, S. ve Şahin, O. (2018). Türkiye'de demokrasi algıları: Cinsiyet, etnik ve dini dinamikler. *Journal of Economy Culture and Society*, 57, 1-28. <https://dx.doi.org/10.26650/JECS356672>
- Aktaş, M. (2015). Demokrasi kavramına eleştirel bir bakış. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 87-105. DOI:10.18506/anemon.92965
- Alacapınar, F. G. (2020). Üniversite öğrencilerinin demokrasi konusundaki değerleri. *Pearson Journal*, 5(5), 117–131. <https://doi.org/10.46872/pj.26>
- Andersen, R. H., Schulze, J. L. ve Seppel, K. (2018). Pinning down democracy: A Q-method study of lived democracy. *Polity*, 50(1), 4-42. DOI:10.1086/695417
- Baviskar, S. ve Malone, M. F. T. (2004). What democracy means to citizens— and why it matters. *Revista Europea de Estudios Latinoamericanos y del Caribe*, 76, 3–23. <http://doi.org/10.18352/erlacs.9682>
- Bogdan, R. C. ve Biklen, S. K. (1998). *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods* (3. Bs.). Boston, Allyn and Bacon.
- Bratton, M. (2003). Briefing: Islam, democracy and public opinion in Africa. *African Affairs*, 102, 493-501. DOI:10.1093/afraf/adg049
- Bratton, M. ve Mattes, R. (2001a). Support for democracy in Africa: Intrinsic or instrumental. *British Journal of Political Science*, 31(3), 447-474. DOI:10.1017/S0007123401000175
- Bratton, M. ve Mattes, R. B. (2001b). How people view democracy: Africans' surprising universalism. *Journal of Democracy*, 12, 107–121.

- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77–101. DOI:10.1191/1478088706qp063oa
- Canache, D. (2012). Citizens' conceptualizations of democracy: Structural complexity, substantive content, and political significance. *Comparative Political Studies*, 45(9), 1132-1158. <https://doi.org/10.1177/0010414011434009>
- Canache, D., Mondak, J. J. ve Seligson, M. A. (2001). Meaning and measurement in cross-national research on satisfaction with democracy. *Public Opinion Quarterly*, 65(4), 506-528. <https://doi.org/10.1086/323576>
- Cho, Y. (2012). How well ordinary citizens understand democracy: The case of South Korean electorate. *Democratization*, 21(2), 195–219. <https://doi.org/10.1080/13510347.2012.734808>
- Çokluk, Ö., Yılmaz, K. ve Oğuz, E. (2011). Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4(1), 95-107.
- Dahl, R. A. (1971). *Polyarchy: Participation and opposition*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (2001). *Demokrasi üzerine* (B. Kadioğlu, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Dalton, R. J., Shin, D. C. ve Jou, W. (2007). Understanding democracy: Data from unlikely places. *Journal of Democracy*, 18(4), 142–156.
- Dixon, J. C. (2008). A clash of civilizations? Examining liberal-democratic values in Turkey and the European Union 1. *The British Journal of Sociology*, 59(4), 681-708.
- Fuchs, D. ve Roller, E. 2006. "Learned democracy? Support for democracy in Central and Eastern Europe." *International Journal of Sociology*, 36(3), 70-96
- Gagnon, J. P. (2018). 2,234 descriptions of democracy: An update to democracy's ontological pluralism. *Democratic Theory*, 5(1), 92-113. DOI:10.3167/dt.2018.050107
- Huntington, S. P. (1991). *The third wave: Democratization in the late 20th century*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Huntington, S. P. (2020). The clash of civilizations?. *The New Social Theory Reader* içinde (s. 305-313). Routledge.
- Inglehart, R. (2000). Culture and democracy. E. Harrison ve P. Huntington (Ed.), *Culture matters: How values shape human progress* içinde (s. 80-97). New York: Basic Books.
- Işık, E. ve Semerci, Ç. (2019). Eğitim alanı nitel araştırmalarında veri üçgenlemesi olarak odak grup görüşmesi, bireysel görüşme ve gözlem. *Turkish Journal of Educational Studies*, 6(3), 53-66.
- Karl, T. L. (1990). Dilemmas of democratization in Latin America. *Comparative Politics*, 23(1), 1-21. <https://doi.org/10.2307/422302>
- Keane, J. (2022). *Kısa demokrasi tarihi*. (A. Nalbant, çev.) Ankara: Say Yayınları.
- Kemahlioğlu, Ö. ve Keyman, F. (2011). *Türkiye'de demokrasi algısı*. İstanbul: İstanbul Policy Center.
- Kim, S. (2010). *Exploring naturalistic conceptions of 'a moral person' for Koreans* (Yayınlanmamış doktora tezi). Teksas Üniversitesi.
- Krueger, R. A. (1994). *Focus groups: A practical guide for applied research* (2. Bs.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Linz, J. J. ve Stepan, A. (1978). *The breakdown of democratic regimes: Latin America*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press.
- Mishra, L. (2016). Focus group discussion in qualitative research. *TechnoLearn: An International Journal of Educational Technology*, 6(1), 1-5.
- Moghaddam, F. M. (2018). The road to actualized democracy: A psychological exploration. B. Wagoner,

- I. Bresco de Luna, ve V. Glaveanu (Ed.), *The road to actualized democracy: A psychological exploration* içinde (s. 3–23). Information Age Publishing, Inc.
- Montiel, C. ve Wessells, M. (2001). Democratization, psychology and the construction of cultures of peace. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 7(2), 119-129. https://doi.org/10.1207/S15327949PAC0702_03
- Moodie, E. (2005). *Different meanings of democracy in post-communist Europe* (Doktora Tezi). Retrieved from <https://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/178/1/moodiethesis1.pdf>
- Morgan, D. L. (1997). *Focus groups as qualitative research* (2. Bs.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Norris, P. (Ed.). (1999). *Critical citizens: Global support for democratic government*. OUP Oxford.
- Osterberg-Kaufmann, N. ve Stadelmaier, U. (2020). Measuring meanings of democracy—methods of differentiation. *Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft*, 14, 401-423. DOI:10.1007/s12286-020-00461-6
- Ottemoeller, D. (1998). Popular perceptions of democracy: Elections and attitudes in Uganda. *Comparative Political Studies*, 31(1), 98-124. <https://doi.org/10.1177/0010414098031001005>
- Regt, S. D. (2013). Arabs want democracy, but what kind?. *Advances in Applied Sociology*, 3(01), 37-46. DOI: 10.4236/aasoci.2013.31005
- Rose, R., Mishler, W. ve Haerpfer, C. (1998) *Democracy and its Alternatives: Understanding Post-Communist Societies*. Oxford & London: John Baltimore Press.
- Schedler, A. ve Sarsfield, R. (2007). Democrats with adjectives: Linking direct and indirect measures of democratic support. *European Journal of Political Research*, 46(5), 637-659. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2007.00708.x>
- Schumpeter, J. (1943). *Capitalism, socialism, and democracy*. London: George Allen and Unwin.
- Sternberg, R. J., Conway, B. E., Ketron, J. L. ve Bernstein, M. (1981). People's conceptions of intelligence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41(1), 37– 55. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.41.1.37>
- Şahin, O. (2016). *Perceptions of democracy in the world: Do different understandings held by the people shape political systems?* (Doktora tezi). Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tessler, M. ve Altinoglu, E. (2004). Political culture in Turkey: Connections among attitudes toward democracy, the military and Islam. *Democratization*, 11(1), 21–50. Doi:10.1080/13510340412331294122
- Tessler, M., Jamal, A. ve Robinson, M. (2012). New findings on Arabs and Democracy. *Journal of Democracy* 23(4), 89–103.
- Tilly, C. (2011). *Demokrasi*. (E. Arıcan, çev.) Phoenix Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Basım). İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

